

Perm, de meest oostelijke stad van Europa, onder de Sovjets een geheime stad voor wapenindustrie en gevangenkampen, staat voor een ingrijpende vernieuwing. Vanuit de lucht gezien heeft de stad grote kwaliteiten. Maar op de grond blijkt hoe weerbarstig het is deze ten volle te benutten. Nederlandse ontwerpers schoten te hulp met een masterplan voor de stad en een park dat Perm weer een rivieroever teruggeeft.

Terug op de kaart

Geheime Russische stad Perm op zoek naar verborgen kwaliteiten

Marieke Berkers

Is Perm de eerste stad van Europa of de laatste? Het is maar vanuit welk perspectief je kijkt naar deze stad op de oostelijke grens van Europa. Perm *wil* graag de eerste zijn, maar daarvoor is eerst een grondige stedelijke vernieuwing nodig om de stad meer zichtbaar te maken, letterlijk en figuurlijk.

Een bevoegde senator van het district Perm haalde het Nederlandse bureau KCAP naar de stad, waarna KCAP de opdracht kreeg om een strategisch masterplan te maken. De stadsbestuurders wilden eigenlijk een totaal nieuw stadscentrum aan de overkant van de Kamari rivier. Maar stedenbouwkundige Kees Christiaanse van KCAP wees op de gevaren en kosten van een ongebreidelde groei van de stad. Met het masterplan presenteert de architect dan ook een strategie om voort te bouwen op de bestaande stad.

Dat de bestuurders in het open groen wilden bouwen heeft te maken met de grimmige historie van de stad. Vanaf de negentiende eeuw is het mijnstadje Perm uitgegroeid tot een van de belangrijkste industriesteden in Rusland. Toen in de Tweede Wereldoorlog de nazi's in het westen van het land oprukten besloten de Russen hun wapenindustrie naar het meer strategisch gelegen Perm te verhuizen. In Perm werden artillerie- en raketvoertuigen, raketlanceersystemen, straalmotoren voor Mig-straaljagers en kanonnen van alle kalibers gefabriceerd. Onder het bewind van Stalin verzezen net buiten de stad werkkampen, zogenaamde goelags. Om de wapenfabrieken en de kampen tijdens de Koude Oorlog buiten het zicht van pottenkijkers te houden, sloten

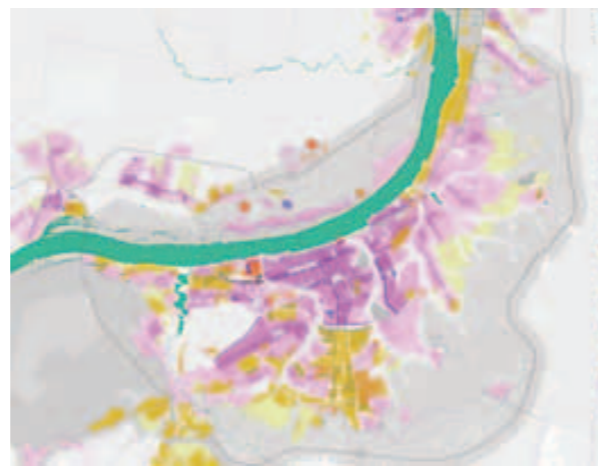

Illustraties KCAP/Hosper

Het masterplan voor Perm.

Bureau Hosper bracht de landschappelijke kenmerken van de stad in kaart. Goed zichtbaar zijn de groene valleien.

De ontwerpers van KCAP en Hosper stellen een gemixt programma voor.

Het netwerk van openbare ruimten.

de Russen de stad voor buitenlanders en Russen van buiten Perm. Tot 1989 bleef Perm een gesloten stad. Op oude Russische kaarten kun je speuren wat je wilt, maar tref je de stad niet of op een gefingeerde locatie aan. De stad was voor buitenstaanders gewoonweg onzichtbaar. Nog steeds is Perm, ondanks een miljoen inwoners, een relatief onbekende stad.

Goud in handen

Om Perm nu krachtig op de kaart zetten moet de stad grondig vernieuwd worden. De belangrijkste vraag bij deze ambitie is waar de ontwikkelingskansen van de stad liggen. De Russen en de Nederlanders waren het erover eens dat de stad zich kan profileren met zijn medische industrie, cultuur, onderwijs en gastronomie. De ontsluiting van de stad met de buitenwereld is met een stop op de Trans-Siberië Express, een vliegveld en een rivier die uitkomt op de Wolga goed georganiseerd en biedt kansen voor de toekomst. Voor de bestaande kwaliteiten van het stedelijk weefsel hadden de Russen echter minder oog. 'En dat terwijl Perm wat dat betreft goud in handen heeft', meent Remco Rolvink, die als landschapsarchitect bij het bureau Hosper in samenwerking met KCAP aan het Strategisch Masterplan Perm werkte. Rolvink doelt op de vele groene valleien die de stad rijk is. Deze structuren lopen door de hele stad en komen uit in de Kama-rivier. Om

het stadscentrum ligt ook zo'n structuur die je gemakkelijk kunt doortrekken zodat er een groene ring ontstaat. Vanuit de lucht en op kaarten zijn de kwaliteiten van deze structuren makkelijk te zien. Op de grond is dat een stuk moeilijker. Veel valleien zijn overwoekerde ruimtes die gebruikt worden als dumpplaats voor vuilnis. Gebouwen staan er veelal met hun achterkanten naartoe.

Hosper bracht de kenmerken van de valleien in kaart. De ontwerpers lieten de Russische opdrachtgever zodoende met andere ogen naar hun stad kijken. Ze legden uit dat er manieren bedacht kunnen worden om de achterkantzones te transformeren tot waardevolle stedelijke plekken. Een van de oplossingen is het aanleggen van straten aan de randen van de valleien. Ook wordt in het masterplan geadviseerd de plekken een bestemming te geven. Door ze voor recreatief gebruik aan te wijzen kunnen de valleien aantrekkelijke verblijfsplaatsen worden.

Onzekerheden

Niet alleen de valleien vormen onbenutte ruimtes die in de gehanteerde ontwerpfilosofie van de compacte stad potentie hebben. 'Perm is een gatenkaas en als je niet oplet worden de gaten almaar groter', aldus Christiaanse. Zo zijn er terreinen waar leegstaande fabrieken staan of gifvelden die niet worden

schoonmaakt. In het masterplan wordt ook veel aandacht besteed aan de karakteristieke woonblokken van Perm. Hier vind je semipublieke binnenterreinen die nu vaak rommelig zijn en geen duidelijk functie hebben. Door het blok een gemixt programma te geven door bijvoorbeeld tuinen, winkels en zorgfaciliteiten toe te voegen kun je de levendigheid van deze plekken bevorderen.

Het is soms lastig om de bewoners van de blokken te overtuigen van de meerwaarde van een kwalitatief hoogstaande openbare of collectieve ruimte. Christiaanse wijt dat aan de loop van de geschiedenis. Nadat in het begin van de jaren negentig de Russische regering besloot om alle staatswoningen om te zetten in eigendomswohnungen kreeg de bevolking daarbij een heel pakket aan onzekerheden cadeau. Wie draait er bijvoorbeeld op voor het onderhoud van een centrale trappartij of een binnenhof? En wie bepaalt of de buurman een autobox mag plaatsen in een gemeenschappelijke tuin? Het dragen en verdelen van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor publieke ruimte vraagt om een knik in het Russische denken.

Het masterplan bevat een strategie om dat stap voor stap voor elkaar te krijgen. Voor de lange termijn moet Perm volgens het plan een compactere stad worden. Daarbij staat verbetering van de stedelijke en landschappelijke kwaliteiten voorop.

Voor de korte termijn plande KCAP een aantal projecten die als voorbeeld kunnen dienen voor een algemene aanpak. Door voorbeeldprojecten in een vroeg stadium tot uitvoering te brengen neemt het draagvlak voor verdergaande ingrepen toe, zo is de filosofie. De herprofilering van belangrijke verkeersassen is zo'n project. Met relatief weinig middelen zal deze ingreep snel zichtbaar resultaat boeken. Deze strategie van voorbeeldprojecten maakt het mogelijk de financiële investering voor vernieuwing van de gehele stad te spreiden over een langere periode. Bovendien kan het goodwill creëren bij de bestuurders en bevolking. Langzaam krijgt Perm zo stevigere contouren en structuren. De stad heeft misschien wel de beste kaarten in handen om de meest duurzame enclave van Rusland te worden.

Opschoonactie

Een van de belangrijke voorbeeldprojecten van Perm die op korte termijn worden aangepakt is de herontwikkeling van het Perm Embankment

Illustratie HOSPER

Oud en nieuw: de 'gatenkaas' van Perm wordt opgevuld.

City Park door Hosper in samenwerking met KCAP. Dit centraal gelegen park strekt zich uit over twee kilometer aan de oever van de Kama-rivier. Wie het park op dit moment bezoekt wacht een wat saaie wandeltocht over de boulevard. Door de dichte beplanting is de structuur van het park niet meer zichtbaar. Dat het park een hoogte van dertig meter overbrugt is bijvoorbeeld amper nog te zien. Ook als verbinding tussen de stad en de rivier komt het park onvoldoende uit de verf.

De Nederlandse ontwerpers ontwierpen een park uitgaande van de bestaande morfologie waarin de verbindingen tussen stad en rivier hersteld worden. Het ontwerp voegt structuur, activiteit en ruimtelijkheid toe aan de bestaande situatie.

Het park wordt als het ware in een kader geplaatst, aan de stadszijde door een stadsbalkon en aan de waterkant door een boulevard. Het stadsbalkon biedt zicht over het park en over de rivier en zorgt voor logische routes en entrees vanuit de stad naar het park. Zogenaamde 'connectors', door KCAP ontworpen langgerekte gebouwen, verbinden de lange stadsstraten met het waterfront en herstellen zodoende de relatie van de stad met de rivier. Om de bestaande lijnen die door het park lopen en de hoogteverschillen beter zichtbaar te maken wordt de beplanting uitgedund. Na

deze opschoonactie zal het park er al heel anders uitzien. Een nieuw padensysteem geeft het park meer wandelmogelijkheden. De keurwanden van deze paden worden uitgevoerd in donkere kleuren zodat in de winter, wanneer Perm bedekt is onder een laag sneeuw, de lijnen toch zichtbaar blijven. Wie het park dan vanaf het water bekijkt ziet een geometrisch patroon dat doet denken aan gebroken ijs. Dit hoekige patroon komt ook terug in de vormgeving van kiosken, muren en grondvlakken. Het verwijst naar het breken van het ijs, als de lange winter is geëindigd en in Perm eindelijk de lente aanbreekt.

Eenheid en identiteit

In het park miste vooral een helder programma. Door dit toe te voegen ontstaan levendige plekken met een eigen thema, zoals wellness, cultuur en sport. Op de bredere stukken in de boulevard worden verblijfplekken gemaakt in graniet. Een promenade verlengt de boulevard aan de waterkant. De pontjes en cruisschepen die je nu kunt nemen voor een tocht over de Kama-rivier blijven in de nieuwe plannen welkom. Het park verkrijgt eenheid en identiteit met een speciaal voor het park ontworpen familie van meubilair en verlichting en door de beplanting. Het beplantingsplan draagt op een slimme wijze bij aan het ver-

vendigen van het park. Omdat de omslag van winter naar zomer erg rigoureuus is, is gekozen voor bomen en planten die juist in de lente en herfst kleur dragen. Hiermee worden de tussenseizoenen als het ware verlengd. Met een geplande wintertuin is het park bovendien 's winters attractief.

De ontwerpers van Hosper blijven dicht bij de Permse identiteit. Zo wordt materiaal uit de regio voor verharding en meubilair gebruikt, en worden de lage keurmuren langs de paden gemaakt van een restproduct uit de vele metaalfabrieken van Perm. De banken krijgen houtsnijwerk, een ambacht dat kenmerkend is voor de regio van Perm.

Op de vraag of werken in Rusland de ontwerpers goed is bevallen, antwoorden zij positief. Ze zijn te spreken over de vrijheid die zij in het proces van het ontwerp gekregen hebben, waardoor het bijvoorbeeld mogelijk was om zelf te ontwerpen aan meubilair voor het park. Ook het ontsnappen aan de stroperige Nederlandse overlegcultuur is wel eens prettig. Er zijn minder partijen betrokken waardoor er meer controle ontstaat in het project en ontwerpkeuzes meer in eigen hand gehouden kunnen worden. Hierdoor ben je als ontwerper in staat een meer compleet plan uit te dragen.

Het huidige waterfront van Perm.

Impressie van de boulevard aan de waterkant.

Illustratie HOSPER

Impressie vanaf de rivier op het nieuwe Perm Embankment City Park.

Illustratie HOSPER

Voorstel voor de herinrichting van de Yegoshika vallei. Links de bestaande situatie.